

Крижна В.В., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Одним із основних напрямків діяльності держави є проведення ефективної державної політики в сфері боротьби з протиправними посяганнями на права та законні інтереси окремих осіб і суспільства в цілому. Показник ефективності такої політики - це зменшення кількості злочинів, і зокрема, не скоєння нових злочинів особами, які раніше вчинили хоч би один злочин.

Кримінологічне поняття «рецидивна злочинність» тісно пов'язане з кримінально-правовим поняттям «рецидив злочину». Термін «рецидив» походить від латинського слова *re^iush* і означає те, що повертається, повторюється, тобто повторний прояв чогось. У статті 34 КК України рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Такий рецидив дістав назву легального. Залежно від характеру вчинених особою злочинів, кількості судимостей у злочинця, ступеня суспільної небезпечності злочинів, що входять до рецидиву, легальний рецидив класифікується за такими видами: загальний і спеціальний рецидив, простий і складний (багаторазовий), пенітенціарний[1].

Отже, кримінологічний рецидив злочинів - це повторне вчинення нового злочину особою, яка раніше вчинила злочин, незалежно від наявності у неї судимості.

Аналіз структури рецидивної злочинності та її змін також свідчить про негативні тенденції: зростання у цілому тяжких, особливо тяжких насильницьких, корисливо-насильницьких злочинів, крадіжок, у тому числі із квартир, хуліганств. Узагалі в Україні кожний четвертий злочин вчиняється особами з кримінальним минулим і майже кожен другий злочин є тяжким.

У структурі рецидивної злочинності «лідують» корисливо-насильницька і корислива злочинність, і це пояснюється тим, що більшість рецидивістів орієнтуються на ті злочини, вчинення яких приносить швидку наживу. Найбільш незахищеними і кримінально доступними стали квартири громадян, крадіжки з яких та розбійні напади на які стали загальним лихом в Україні. Разом з тим у середньому кожний десятий злочин припадає на крадіжки майна із магазинів, фірм, баз, складів, інших приміщень.

За кримінологічними дослідженнями, почастишали випадки рецидивних злочинів, учинених у групі. Деяке зниження групового рецидивізму в Україні може свідчити не про дійсне його зменшення, а про підвищення рівня організованості і захищеності злочинних груп від їх виявлення і покарання [2].

Рецидив інколи помилково ототожнюють з рецидивною злочинністю, але це зовсім різні, хоча і пов'язані між собою поняття. Рецидивна злочинність - сукупність актів рецидиву. Тому рецидивну злочинність слід визначати як сукупність зареєстрованих на даній території протягом певного часу злочинів, скоєних особами, що були раніше засуджені або іншим чином відповідали перед правосуддям за діяння, заборонені кримінальним законодавством.

Отже, причини та умови рецидивної злочинності - це комплекс взаємодіючих детермінант, пов'язаних з несприятливим зовнішнім середовищем і особою злочинця, які обумовлюють продовження злочинної діяльності.

Специфічні причини та умови (детермінанти) рецидивної злочинності можна поділити на три групи:

- детермінанти, пов'язані з першою судимістю, першим вчиненням злочину особою;
- детермінанти, обумовлені процесом відбуття покарання, особливо покарання у вигляді позбавлення волі;
- детермінанти, які впливають на постпенітенціарну адаптацію.

Детермінанти, пов'язані з першим засудженням, першим вчиненням злочину, загальні і для первинних, і для повторних злочинів. Соціально-економічні і політичні обставини у країні, особливості сімейного виховання, вплив найближчого оточення, засобів масової інформації, генетичні передумови становлення

особи (нахили, темперамент, інтелект, спадкові соматичні і психічні хвороби, аномалії, криміногенні акцентуації тощо), конкретні життєві ситуації, що вбирають у себе різні криміногенні фактори, - все це формує особу з її системою настанов і особливостями характеру. Взаємозв'язок цих чинників виступає безпосередньою причиною будь-якого навмисного злочину, в тому числі і злочинів рецидивних. Як бачимо, детермінація повторного злочину відбувається на підставі взаємодії об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Разом з тим суттєве значення для рецидиву злочинів має факт продовження перебування особи у криміногенному середовищі або повернення її у нього після відбуття покарання чи умовно-дострокового звільнення. Поновлення старих зв'язків, криміногенне оточення, спілкування з особами з недалеким кримінальним минулим, кримінальна субкультура, встановлення нових, провокуючих на злочин контактів та інше сприяє створенню злочинних угруповань і вчиненню ще більш тяжких злочинів.

Вплив на рецидив злочинів другої групи детермінант, які пов'язані з негативними явищами у процесі відбуття покарання у вигляді позбавлення волі, відомий. Позбавлення волі характеризується моральними, психологічними та матеріальними збитками для засудженого, внаслідок чого припинюється його соціальна цінність і підвищується відчуження особи від суспільства. Практично кожний другий засуджений має різні за походженням, але пов'язані з місцями позбавлення волі психічні відхилення. В колоніях перебувають переважно працездатні молоді люди. Більше 47% засуджених мають вік до 30 років. Після 5-7 років безперервного перебування у переповнених виправно-трудових установах настають незворотні зміни психіки. Понад 35% тих, хто звільняється, потребують спеціального психологічного чи психіатричного втручання для відновлення пристосувальних механізмів, які послаблені чи зруйновані. При відсутності такої допомоги вони поповнюють ряди рецидивістів [3, с. 59].

Таким чином, ізоляваність людини від нормального суспільства призводить до криміногенних наслідків, зокрема, до рецидиву злочинів. Недарма склалася думка, що «тюрма - школа злочинності», «чим раніше людина вчиняє злочин, за

який її поміщують у місця позбавлення волі, тим імовірніше, що вона знову вчинить злочин» тощо. Із загальної кількості осіб, які щороку засуджуються в Україні до позбавлення волі, більше половини раніше вже відбували покарання.

Третя група детермінант рецидивної злочинності має залежність від попередніх груп причин й умов і безпосередньо впливає із складної для вирішення проблеми соціальної адаптації звільнених з місць позбавлення волі, розв'язання питань їх працевлаштування, побуту, реабілітації, контролю, допомоги.

Головна мета соціальної адаптації - ресоціалізація особистості. Під ресоціалізацією розуміється процес виправлення засуджених, формування у них законослухняної поведінки, стимулювання особистості на вироблення таких життєвих настанов, які відповідають соціальним нормам. Цей процес, як було показано, ще при виконанні покарання має багато негативних рис і наслідків. Суттєві недоліки характеризують його і після звільнення засудженого з місць позбавлення волі. Практика свідчить про те, що десоціалізована особа майже не піддається ресоціалізації [4].

Повторному вчиненню злочинів сприяють недоліки, пов'язані з системою контролю за поведінкою тих, хто відбув покарання, з боку органів внутрішніх справ, котрі здійснюють профілактичний і адміністративний нагляд. Не виключено, що велика завантаженість співробітників органів внутрішніх справ, особливо дільничних інспекторів міліції, роботою з небезпечним контингентом, деяке зниження престижу правоохоронних органів у суспільстві, відсутність належної допомоги з боку місцевих органів влади та інші недоліки впливають на якість і результативність профілактичного і адміністративного контролю та нагляду і ведуть до повторної злочинності.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [4-те вид., переробл. та доповн.] / Відп. ред. С.С. Яценко. - К.: А.С.К., 2005. - 848 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. - К., 2007. - Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки.

3. Статистичні дані Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення Міністерства Внутрішніх Справ України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>.

4. Батиргарєєва В.С. Щодо нового підходу до розуміння рецидивної злочинності // Часопис Київського університету права. - 2004. - №2. - С. 59.